CONFIGURAREA MODELULUI DE CREATOR ÎN POEZIA MODERNĂ BASARABEANĂ: ETAPE, VIZIUNI, ATITUDINI

CONFIGURATION OF THE CREATOR MODEL IN MODERN BESSARABIAN POETRY: STAGES, VISIONS, ATTITUDES

CZU: 821.135.1-1(478).09 **https://doi.org/10.59295/spd2025u.19**

Marcel BÂLICI
ORCID: 0009-0006-2051-4019
E-mail: marcel.balici@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Mădălina BÂLICI
ORCID: 0009-0004-2042-2670
E-mail: ro20balici.madalina@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The work in the field of interpreting modern lyrical literary texts from the on the perspective of reception contexts aims to validate the hypothesis of a common trunk in Romanian lyrical modernity and the dual path of the modernist literary phenomenon begun by the circumstantial-historical fissure at the level of artistic creation and staged reception. The objectives of the work include delimitingintri the integrated presentation of the literary phenomenon of Romanian lyrical modernity. Delimiting the internal contexts of the modernist phenomenon and presenting its characteristic features. And an intrinsic analysis of the characteristics of each stage: a) – the seventies stage: sober lyrical text, with the mission of saving poetry, transcendental vision and b) – the eighties stage: the playful, the prosaic, the narrative. The perspective of reception has two distinct aspects: - starting from geoliterary reception and - starting from the punctual historical sequence /moment of reception/. The paper demonstrates the correlation between the creator's style, the stage of activity within the literary phenomenon and the differences in perception depending on the moment and place from which the act of interpretation takes its genesis.*

Keywords: *Lyrical discourse, modernity, reception, staging, synchronization.*

INTRODUCERE

Textul liric modernist în spațiul literar basarabean poate fi interpretat în cheia unei abordări triple:încadrarea textului în fenomenul literar, istoricul de creator al autorului și perspectiva receptării.

Astfel, fenomenul lirismului modernist basarabean își are geneza în aceeași perioadă istorică în trunchiul comun al literaturii române – la începutul deceniului al șaptelea din secolul trecut. O radiografie detaliată, cu accente bine conturate, pe aspectele analitice și argumentative le oferă Mircea Cărtărescu în lucrarea sa de referință *Postmodernismul românesc*, criticul literar delimitează două etape ”distincte ale modernității recente: etapa șaptezecistă și cea optzecistă. Criticul literar constată că în perioada anilor șaptezeci, poeții se reflectau într-o atitudine sobră, erau gravi și ceremoniali „cultivând ”o mistică …a poeziei cu majusculă„ iar din perspectivă stilistică se remarcă ”o foarte savant tehnică a combinațiilor lingvistice. Caracteristicile poeziei optzeciste, dimpotrivă, în concepția criticului, conturează un spațiu de manifestare a ”oralității lejere și chiar a familiarității exprimării”, ironia, umorul și ludicul, completează caleidoscopul atitudinal al poetului optzecist” [1, pp. 123-128], [2, p 94] Ipoteza pe care încercăm s-o susținem , cu diverse argumente de istorie și critică literară, este că modernitatea basarabeană a rezonat , într-o mai mare măsură, cu trunchiul comun al modernității lirismului românesc în anii șaptezeci. Sincronizarea celor două spații literare s-a redus pe măsură ce literatura lirică a anilor optzeci din spațiul românesc tindea spre auspiciile lirismului modernist American, literature basarabeană a răspuns unor „chemări„ ale contextului istoric.

Studiul prezintă , comparative, expresia literară a poetului cu „rădăcini „ în concepția de poezia modernist a anilor 70 și a celor de la sfârșitul anilor 80.Se remarcă două viziuni distincte, atât la etapa de creare a textului literar, cât și la etapa de receptare.

CONCEPTE ALE INTERPRETĂRII PRIN PRISMA ASPECTELOR METODOLOGICE

Ceea ce este imperios necesar este elaborarea unor instrumentare bazate pe istoria literară a fenomenului modernist din spațiul românesc și basarabean, care ar putea măsura nivelul de similitudine dintre procesele literare în cele două spații geografice. Astfel, se profilează interferența aspectului de sincronie, care ar corespunde unui zeit-gest al criticii literare, spiritul timpului remarcându-se și prin așteptările, espectativele, atitudinile și opiniile criticii literare.

Deși merită un studiu mai profund putem accepta, totuși, la nivel individual anumite încercări de influență lirică în ambele realități literare (întâlnirile între poeți, vizitele, săptămânile literare). Considerăm că adevărata distanțare de procesul liric românesc a fost în deceniul al optulea, perioadă în care lirica basarabeană a simțit nevoia unei plieri pe realitățile istorice, ca o expresie a demnității de poet și civice. Metoda interpretării operei literare s-a realizat pornind de la cele două concepte structurale ale cercetării a) textul literar ca element unitar , coeziunea textuală și b) textul literar ca sursă de reflectare în mediul extern, element al coerenței cu realitatea. Astfel, am exemplificat ipotezele formulate prin intermediul a doi poeți a căror operă este, din această perspectivă, deosebit de relevantă. Vasile Romanciuc -poetul modernității clasice, a cărui sevă se găsește în poezia metafizică a Creatorului din deceniul al șaptelea, dar care revine la o altă formă a modernității la începutul mileniului trei [3]. De asemenea, din perspectiva

istoriei literare a fenomenului liric modernist un nume reprezentativ este Eugen Cioclea, care nu-și are rădăcinile în prima etapă a modernității liricii basarabene, vine pe fundalul unor schimbări sociale și caracterul/stilul acestuia denotă detașare de anterioritate, conturând caracteristici ale textului poetic circumscris ludicului ironiei și efervescenței imaginative [4].

Ulterior structurii triadice a interpretării se vor realiza portrete sinoptice ale profilului poetic specific fiecărei etape, se va observa, compara și interpreta conceptele despre creație și viață specifice poeților din cele două secvențe temporale ale liricului modern românesc. Se vor stabili criterii de receptare a textului literar și se vor comenta, printr-un instrumentar de interpretare calitativă, a imaginilor distincte produse de activitățile de receptare din spații diverse și la etape diferite.

INTERPRETAREA – MODEL PRAXIOLOGIC DE APROPIERE DE LITERARITATE

Lucrarea din domeniul interpretării textelor literare lirice moderne prin perspectiva contextelor de receptare își propune să valideze ipoteza unui trunchi comun în modernitatea lirică românească și traseul dual al fenomenului literar modernist început de fisura circumstanțial - istorică la nivel de creație artistică și de receptare etapizată.

Obiectivele lucrării rezidă în prezentarea integrată a fenomenului literar al modernității lirice românești. Delimitarea contextelor interioare ale fenomenului modernist și prezentarea trăsăturilor caracteristice. Analizarea intrinsecă a caracteristicilor fiecărei etape: a) – etapa șaptezecistă: text liric sobru, cu misiune a poeziei salvatoare, viziune transcedentală și b) – etapa optzecistă : ludicul, prozaicul, narativul. Perspectiva receptării are două aspecte distincte: - pornind de la receptarea geoliterară și -pornind de la secvența istorică punctuală /momentul receptării/. Lucrarea demonstrează corelarea dintre stilul creatorului, etapa de activitate în cadrul fenomenului literar și diferențierile de percepere în funcție de momentul și locul de la care își ia geneza actul de interpretare. Din punct de vedere metodologic s-a aplicat interpretarea textului pornind de la reflectarea conținutal ideatică a poeziei în contextul literar, tendințele literare, contextul istoric și receptarea textului pornind de la portretul literar al autorului: etapa de formare a viziunii artistice, capacitatea de adaptare la tendințele literare și impactul fenomenului literar asupra scrierii proprii.

În contextul structurii enunțate se va prezenta modalitatea de imersiune în universul liric prin intermediul interpretării textului poetic, comentarii contextului literar-istoric și imaginea cognitive afectivă a receptării. Pentru început , ne vom referi la opera lui Vasile Romanciuc, despre care Ioan Pop afirma că „ forma clasică” nu afectează fondul romantic, atenuat însă și moderat de atitudinea sapiențială a reflecției, accentuată și rafinată expresiv între cele două titluri de carte, -„citire” și „recitire” „a proverbelor....”[3].

Din nota marginală a criticului literar transilvănean I. Pop, putem remarca modul în care a fost receptată poezia lui Vasile Romanciuc: fondul romantic al textului liric este într-o perpetuă combinare cu atitudinea de reflexie. De altfel, în cazul poeziei lirice mo-

derne, putem remarca rolul intertextualității ca o formă de extindere a realității apropiate și constituie o formă de reflexie asupra realității poetice.

În viziunea lui Romanciuc care se exprimă prin sobrietatea și profunzimea salvatoare a textului poetic referitor la sensul ființei, este propus un procedeu al „materializării" ideatice, trimiterea la un text de referință se prezintă în designul paginii și în structura textului poetic între paranteze, ceea ce sugerează, într-un stil modern că realitatea, dincolo de „a trăi clipa" este într-o armonioasă combinare cu universul ideilor poetice din experiența lectorală, care revine în realitate fie și numai printr-o sugestie, astfel spus „între paranteze". Autorul empatizează cu alte trăiri lirice, le consideră caracteristici definitorii ale propriei experiențe care au fost definite anterior.

Intertextualitatea este o formă de confirmare a similitudinilor stărilor, perspectivelor și atitudinilor prezente în eul liric [5, p. 229].

Poezia *Variantă posibilă*, la care am făcut referire anterior, deschide o viziune spirituală asupra procesului de scriere. Printre caracteristicile definitorii menționăm și utilizarea simbolurilor care fac referire la geneză, ancestralitate și transcenderea realului. Poezia lui Vasile Romanciuc poate fi interpretată în această cheie, tocmai pentru că face referire la cuvânt ca la o piatră fundamentală a creației, care se poate desăvârși doar în cazul în care s-a spus adevărul arhetipal al existenței (5, p. 229]. Ars poetica lui Vasile Romanciuc face referire la transcenderea realității la „găsirea" cuvântului care ar putea exprima mai mult decât informația sa cognitivă, ar transmite o stare, un adevăr, o realitate dincolo de tranzitivitate, ci, mai curând, fiind o expresie a reflexiei, poate fi asociat cu necuvintele stănesciene, care constituie modalitatea de a sugera, de a transmite doar prin stările receptării ca o rezultantă a sensibilității poetice. Remarcăm referința auctorială la ființa lirică a trăirii și nu este o descriere istorică a unui eveniment cotidian [3].

Textele lui Romanciuc sunt referențiale, în sensul în care reflectă crâmpeie de intertextualitate, dar au și un caracter polemic, de interpretare punctuală, cu specific imersiv. Relevanța constă în prezența elementului de dialog între aparență și profunzime, este o formă de „gâlceavă " a poetului cu eul fizic, persoana istorică, modalitatea de a trece peste ceea ce pare a fi luciul superficialității (ah!umilința de a nu sta ascultător/sub călcâiul piciorului de vers-/acest poetic„ călcâi a lui Ahile") [5, p. 229]. Interpretarea textului ne permite să remarcăm constanta căutare a plinului adevăr sobru și ceremonios, specific reverberațiilor poetice din fundamentul romantic al poeziei. un alt aspect al modernității în poezia lui Vasile Romanciuc fiind trimiterile la textele „clasice care au rolul de a confirma, a sigila, la defini o stare poetică prin transferul de autoritate de la modelele reper" [5]. Despre **Eugen Cioclea**, metaforic vorbind, am putea afirma că e un poet cu rădăcinile înfipte în universul eului care a refuzat să se exprime. Debutează cu prima sa lucrare *Numitorul comun* în 1988, la vârsta de 40 de ani, după ce-și făcuse studiile de matematică la Moscova. Ioan Pop afirma despre poet: „Chiar dacă proclama Miorița ca *rampă de lansare* avea ambiția universalității mesajului – își propunea *să scuture Universul..."*[5, p.] *Fără îndoială, spre deosebire de poezia generației ochiului al treilea* care-și însușise abordarea filosofică profundă asupra rolului poeziei și creiona

funcția salvatoare a poetului, Eugen Cioclea rezonează mai puțin, tangențial cu fenomenul general al modernității lirice basarabene și vine în literatură cu ceea ce criticul literar Ioan Pop numește „discurs dezinvolt metaforic prin sintaxa mai liberă a versului. Efervescența imaginativă și plăcerea jocului cu cuvintele, lasă de cele mai multe ori să transpară inconfortul existențial major, ce trezește reacții de refuz și sfidare a lumii cuminți din jur" [5, p. 253].

Așadar, putem vedea indicatorii sigiliului stilistic al poeziei lui Eugen Cioclea – efervescența imaginativă, plăcerea jocului cu cuvintele și refuzul sistemului cotidian al lumii. În poezia *La persoana a III-a* incipitul e semnificativ din perspectiva aserțiunilor anterioare: *poezia lui Eugen CIOCLEA este o poezie declarativă*. Însăși scrierea numelui poetului cu majusculă este un joc de design, în spațiul paginii, dar și în contextul ideatic al textului liric, care declară fără menajamente, în opoziție cu viziunea de retragere a poeziei într-un spațiu transcendental că poezia/nu e o stare de leșin,/nu e un stres [5].

Poezia lui E. Cioclea ilustrează ceea ce menționa T. S Eliot: „Poezia se poate comunica și înainte de a fi înțeleasă"... Această interacțiune dintre inteligibilitate și fascinație poate fi numită disonanță, deoarece produce o tensiune îndreptată mai mult spre neliniște decât spre repaus" [6, p.11]. Lirica inedită a poetului basarabean E. Cioclea, se află sub semnul unei disonanțe principiale, refuzul lumii cotidiene, este o filosofie existențială, care se reflectă plenar în conceptualizarea procesului de creație. Afirmația lui Cioclea*:* „mai bine eretic decât bigot", transmite o stare de îndepărtare voluntară față de istorismul realității tranzitive [5, p. 253].

Solitudinea și singularitatea sunt elemente-cheie care explică stilul aproape aforistic a lui E. Cioclea în volumul *Dați totul la o parte ca să văd* , așa cum observa și Em. Galaicu-Păun, dar în conformitatea cu stilul ars poetica personalizat al autorului, forma sa de *refuz al lumii* se manifesta și prin refuzul unei comunicări deschise spre colocvial, aforismul minimalist este, mai degrabă, o expresie a reflexiei interioare care-și caută „dreptul la viață" mai degrabă din perspectiva existenței ca „dat" filosofic, decât ca formă de manifestare a eului în evenimentul circumstanțial. Autorul tranșează distincția dintre poezia, care nu are starea de leșin, de poezia care are nevoie de *inspirația clasică, sinonimă*, în concepția auctorială cu o formă a mitologiei sentimentaliste desuete [4].

Inspirația, ca și mit personal al unor poeți din același flux al procesului literar, este *demitizată* prin acoperirea ei de o imagine artistică a unui cotidian sinistru. În concepția clasică inspirația are locul sacru în compania zeilor, or, în viziunea lui Eugen Cioclea referitor la inspirație, se utilizează verbe ale comunicării colocviale, aduse spre marginalizarea circumstanțelor istorice. Este prezentată o periferie a cotidianului, o frontieră dintre lume și spitalul de psihiatrie, inspirația are un caracter, Cioclea respinge modelul modernist șaptezecist al poeziei, el creionează tabloul disonanței accentuate în lirica modernistă basarabeană: „El nu are când aștepta inspirația,/fiindcă aceasta/degrabă cărăbănindu-se/Ca să se deie în scrânciob/în grădina din spatele unei clinici/de psihiatrie/fericită mereu ca un purice,/îi trimite bezele cu sacul/sau

doze enorme de barbituric„ Imaginea artistică demitizează conceptul romantic și al modernității timpurii de inspirație prin asocierea fericirii universale, al stării transcedentale în concepția moderniștilor timpurii, cu un purice, extinzând semnificația putem propune următoarele secvențe semantice: insectă mică, parazit, fără aripi, se hrănesc cu sânge din corpul uman sau al animalelor.

Conchidem, ca oglindire a comparației propuse de Eugen Cioclea că inspirația nu are aripi să zboare, în cel mai bun caz „are picioare adaptate doar pentru a sări". Poezia ciocliană reprezintă o formă de refuz al modelului de scriere a poeziei, a lua în zeflemea, a vorbi cu ironie este modalitatea autorului de a se detașa de modele țintuite pe postamentul de concept al fenomenului literar. Totodată autorul, are suficientă înțelegere a realității de a vorbi despre sine, ca un personaj care se „rotește în jurul mămăligii într-un cămin de matematicieni". Poezia este secată de imaginea idealizantă, idilică, simbolică chiar și revine în forma unui discurs cotidian, rostit cu puterea unei realități care e departe de a fi edulcorată. Imaginile aparent sentimentale, ale fericirii derivată din starea de repaus în fața televizorului este o ironie fină, o formă de a trece cu detașare peste „aparențe", repausul sugerat constituie o stare de tensiune interioară care asigură contextul disonantic al liricii moderne.

Poezia este o formă de conciliere dintre fantezie afectivă și inteligibilitate cognitivă. er pueril care acționează frivol și are un caracter sedativ. Anestezic, calmant, nu se manifestă ca un catalizator al conexiunilor cu universul interior [6].

CONCLUZII

Lirică modernă a cunoscut trei etape distincte:

a) modernitatea „clasică" a poeziei centrate pe „ars poetica", structură salvatoare și transcedentală în realitatea istorică;

b) ruptura conjuncturală, specifică reintrării în istoricitate a liricii basarabene;

c) recuperarea/reînnodarea firului fenomenului literar liric modernist din Basarabia prin recuperarea reperelor și utilizarea tehnicilor, care nu mai se produc într-un flux literar sincronizat, dat dintr-o perspectivă de posterioritate.

d) Etapa șaptezecistă a fost receptată , teoretizată de critica literară, iar etapa modernistă a anilor optzeci a cunoscut o interpretare mai puțin consistentă, o conceptualizare care are un carácter de proces în permanentă modificare.

e) Receptarea textului liric modern este în funcție de etapa la care se realizează această activitate și de spațiul geoliterar.

f) Arhetipul conceptual al scrierii auctoriale este în combinare cu modelul – tip al anilor 70 sau 80.

REFERINȚE:

1. Cărtărescu M. Postmodernismul românesc, București: Humanitas, 2024, ISBN 978-973-50-8462-2

2. Bâlici M. The basarabian lyrical modernity: a reality or a necessity? În: The Challenges of Multicultural Representation. Literature, Discourse and Dialogue, editura Ahipelag XXI Press, 2024 Târgu Mureș, ISBN 978-606-8624-11-2
3. Antologie de versuri.Vasile Romanciuc. *Pâinea noastră cea din toate filele.* În: Cartier popular. https://cartier.md/wp-content/uploads/files/pdf/1582875202.pdf
4. Poeme alese de Emilian Galaicu-Păun. *Eugen Cioclea. Dați totul la o parte ca să văd.* În: Cartier de colecție, nr.17. https://cartier.md/wp-content/uploads/files/pdf/1538985811.pdf
5. Pop I. Antologie. Poezia românească după 1945. Chișinău, Știința, vol. III, 2023, ISBN 978-9975-85-357-6
6. Friedrich H. Structura liricii moderne, București: Editura pentru Literatură Universală, 1969, ISBN 973-34-0523